

ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА

УДК 338.5.01

В.В. ЛАЩАК

Буковинський університет, м. Чернівці

Т.В. ЛАЩАК

Чернівецького Національного Університету

ВПЛИВ ПОДАТКУ НА ПРИБУТОК НА СПОЖИВЧІ ЦІНИ В УКРАЇНІ

У регуляторному впливі на споживчі ціни податковому інструментарію державно-фінансового впливу відводиться значна роль. Ефективне виконання якої залежить від організації системи оподаткування, та вмілого застосування податкових важелів впливу. За допомогою оподаткування прибутку підприємств здійснюється опосередковане регулювання загального рівня цін через вплив на агреговані попит та пропозицію товарного ринку. Також законодавство надає можливість податковим органам безпосередньо контролювати рівень трансфертних цін визначивши поняття "звичайна ціна", на яку повинні орієнтуватися контрагенти при укладанні угод, а податкові органи здійснювати контроль з метою запобігання заниженню прибутку та ухилення таким чином від сплати податку. Пряме оподаткування у виробничій сфері впливає в першу чергу на потенційні можливості інвестування. У податковій політиці останніх років спостерігається декілька тенденцій, які певним чином вплинули на цінову ситуацію. По-перше, центр ваги у формуванні Державного бюджету перенесено на непрямі податки, частка яких в податкових надходженнях сягала половини, їхній вплив є безпосереднім на формування ціни. По-друге, відбулась зміна питомої ваги у формуванні бюджету в напрямку зменшення долі податку на прибуток підприємств та перевищення її за рахунок надходжень від оподаткування домашніх господарств. Податок на прибуток підприємств в основному впливає на інвестиційний потенціал підприємств, а оподаткування домашніх господарств впливає на характеристики попиту. По-третє, використовуючи пільгове оподаткування прибутку підприємств держава стимулює розвиток певних галузей господарювання тим самим опосередковано впливаючи на ціноутворення. Для підтримки цінової стабільності необхідно ретельно зважувати ймовірні наслідки змін у системі оподаткування в розрізі кожного податку, а також формувати чіткі та прозорі умови стягнення податків.

Ключові слова: споживчі ціни, податкові важелі впливу, собівартість, пільги, податкова ставка, податок на прибуток.

V. LASCHAK

Bukovina University, Chernivtsi

T.V. LASCHAK

Chernivtsi National University

INCOME TAX EFFECT ON CONSUMER PRICES IN UKRAINE

In the regulatory impact on consumer prices tax instruments of state- allocated significant financial impact role. Effective implementation of which depends on the tax system, and skillful use of tax leverage. With enterprise income tax indirectly in regulating the overall price level by influencing aggregate demand and supply of the commodity market. Also, the legislation allows the tax authorities to directly control the level of transfer pricing by defining the term "regular price", which should be guided by counterparties of the transaction, and the tax authorities to monitor to prevent understatement of income and thus evade taxes. Direct taxation in the manufacturing sector affects primarily the potential for investment. In the fiscal policy of recent years have seen a number of trends that are in some way affected the price situation. First, the center of gravity in the formation of the state budget shifted to indirect taxes, their share in tax revenues reached half their impact is directly on the formation of prices. Second, there was a change in the proportion of budgeting to help reduce the share of corporate profit tax and the excess of the proceeds of taxation of households. Corporate income tax mainly affects the investment potential of enterprises and tax household characteristics affect demand. Third, using the preferential enterprise income tax state encourages the development of certain economic sectors thereby indirectly affecting pricing. To maintain price stability must carefully weigh the potential consequences of changes in the tax system in the context of each tax and form clear and transparent conditions for the recovery of taxes.

Keywords: consumer prices, tax leverage, cost, benefits, tax rate, income tax.

Постановка проблеми. Дослідити механізм впливу податку на прибуток на ціноутворюючі процеси, з метою їх ефективного використання для регулювання споживчих цін.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Механізм регулювання цін в межах якого розглядається використання фінансових важелів впливу побудований на основі двох основних концепцій державного регулювання економіки: теорії Дж.М. Кейнса [1] та монетарної теорії М. Фрідмена [2] в межах цих концепцій та їхнього поєднання написано ряд наукових робіт такими вченими як Пол Семюелсон [3], Пінішко В.С. Мединська Т.В. [4], Литвиненко Я.В. [5], Артус М.М. [6], Шкварчук Л.О. [7], Дьяченко В.П. [8]. Однак ними не досліджено в повній мірі причинно наслідкову роль податку на прибуток як генератора динамічних цінових коливань.

Метою дослідження є дослідження дії та впливу податку на прибуток на об'єкт державного регулювання - споживчі ціни.

Основні результати дослідження.

Сумарні та структурні зміна надходжень до бюджету держави впливають на макропараметри

економіки, у тому числі й на загальний рівень цін за такими напрямками: по-перше, впливаючи на макродинаміку цін шляхом змін ставок непрямих податків загальноекономічної дії; по-друге, впливаючи на мікроекономічний рівень з подальшим поширенням на макрорівень через зміну у непрямому оподаткуванні окремих груп товарів; по-третє, через механізм повернення непрямих податків та надання пільг в оподаткуванні; по-четверте, впливаючи на прями податки як на структурні елементи цін. Головним критерієм поділу податків та зборів на прями й непрямі є здатність перекладатися з безпосередніх платників на їхніх ринкових контрагентів. Прямі податки - це податки, які стягуються в результаті набуття і акумулювання певних матеріальних благ, і безпосередньо залежать від величини доходу або майна платника. В структурі зведеного бюджету України з 2008 по 2012 рік податкові надходження займали досить велику питому вагу і коливались в межах від 74% до 84% що видно з таблиці 1.

Таблиця 1

Структура податкових надходжень зведеного бюджету України у 2008-2012 рр. [10]

Показники	Роки				
	2008	2009	2010	2011	2012
Податкові надходження	227164,8	208073,2	234447,7	334691,9	360567,2
% від доходів зведеного бюджету України	76,3%	76,2%	74,5%	84,0%	80,9%
Податок з доходів фізичних осіб	45895,8	44485,3	51029,3	60224,5	68092,4
% від податкових надходжень	20,2%	21,4%	21,8%	18,0%	18,9%
Податок на прибуток	47856,8	33048,0	40359,1	55097,0	55793,0
% від податкових надходжень	21,1%	15,9%	17,2%	16,5%	15,5%
Податок на додану вартість	92082,6	84596,7	86315,9	130093,8	138826,8
% від податкових надходжень	40,5%	40,7%	36,8%	38,9%	38,5%
Акцизний збір	12783,1	21624,5	28316,1	33919,2	38428,7
% від податкових надходжень	5,6%	10,4%	12,1%	10,1%	10,7%

Найбільшу питому вагу серед податкових надходжень займають, податок на прибуток, податок з фізичних осіб, податок на додану вартість та акцизний збір. Всі основні бюджетоутворюючі податки за останніх 5 років в абсолютних величинах збільшувались що наочно видно з рисунку 1.

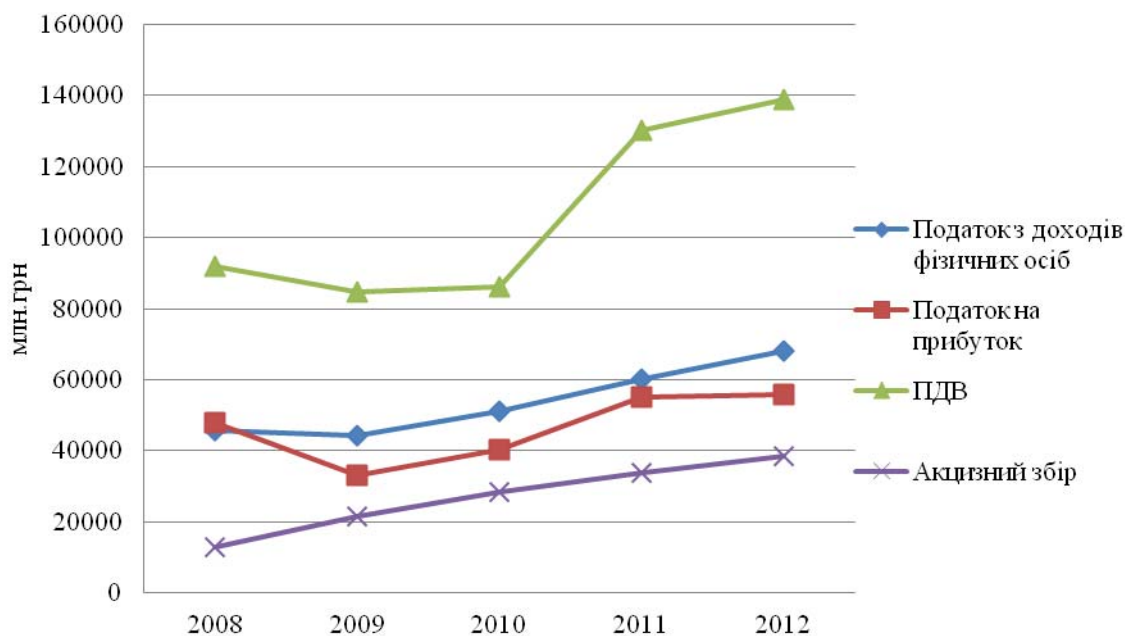

Рис. 1. Динаміка росту найбільших податків в Україні за 2008-2012 рр. [10]

Прямі податки та збори, безпосередньо впливають на доходи суб'єктів економічної системи. Підвищення ставок оподаткування скорочує дохід домашніх господарств і чистий прибуток підприємств, чим генерує зменшення споживчого попиту та інвестиційних можливостей підприємств, змінюючи структуру складових сукупного попиту через зниження платоспроможності суб'єктів економіки. Реакція населення виражається через скорочення витрат в першу чергу на товари тривалого користування, в той час як підприємства, передусім, коригують свої інвестиційні плани, та обмежують фінансування коштів на оновлення і модернізацію. Внаслідок чого, відбувається зміщення кривої сукупного попиту AD (рис. 2) яка

відображає залежність обсягів реалізації від рівнів цін. В короткостроковому періоді наслідком може бути навіть деяке зниження цін на період певного часового лагу обмеженого реакцією більш інертної кривої сукупної пропозиції AS . В свою чергу спрацьовують компенсатори викликані збільшенням прямого податкового тиску які збуджують в першу чергу підвищення цін та зменшення обсягів виробництва, а в другу впливають на перерозподільчі процеси в економіці наслідком яких є скорочення потенційного обсягу національного продукту, скорочення доходів власників виробничих ресурсів які впливають на зменшення обсягів споживання та заощадження домашніх господарств.

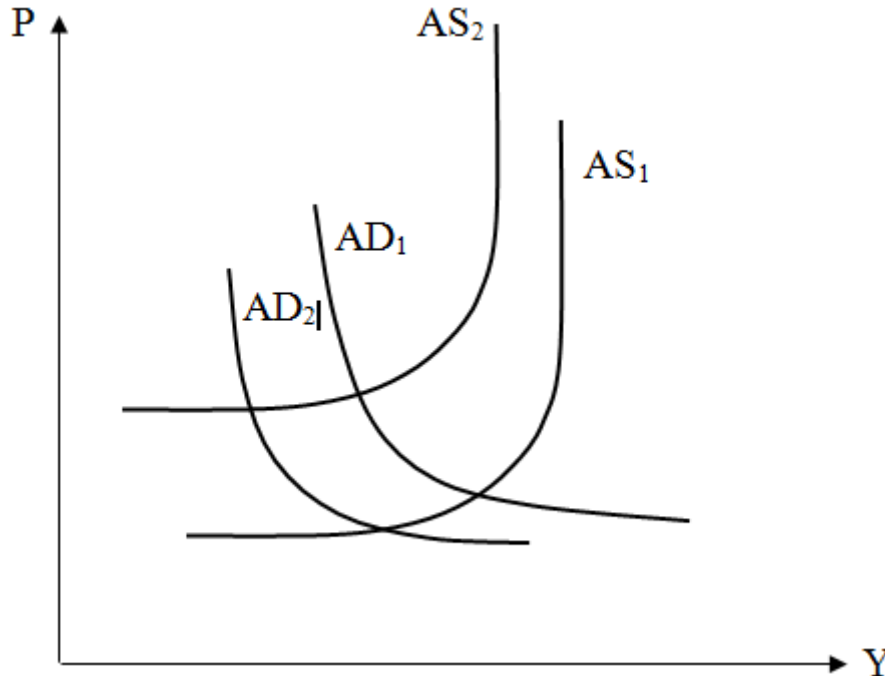

Рис. 2. Вплив прямих податків на сукупний попит і загальний рівень цін

До прямих податків (з певною часткою умовності) відносяться прибуткові податки та податки на власність, які стягуються безпосередньо з економічних суб'єктів і вилучаються з їхніх доходів. Серед об'єктів, що підлягають прямому оподаткуванню, чи не найпоширенішим є прибуток підприємницького сектора економіки, який в останні десятиліття перебуває в центрі уваги багатьох економістів для цього є декілька причин. По-перше, з початку введення у XX ст. податку на прибуток як одного із основних джерел доходів бюджетів відбулось переосмислення стимулів підприємницької діяльності. Раніше норма прибутку була найважливішим стимулом в нагромадженні капіталу і його міжгалузевому інвестиційному трансформуванні. В нинішніх умовах конкретні характеристики цього податку впливають на інвестиційні процеси не менше, ніж сама норма прибутку. По-друге, визнання як пріоритету активізацію інвестиційної та виробничої діяльності поставило в досить жорсткі межі фіскальний вплив податку, так як обкладаючи прибуток надмірним податком, держава отримує в результаті послаблення підприємницької діяльності. Відтак виникає чітке розуміння необхідності керуватися при оподаткуванні прибутку не лише суто фіскальними міркуваннями, але й завданням заощадження, а також можливостями стимулювання виробничої діяльності приватних підприємців. Тому простежується чітка тенденція знайти оптимальний баланс двох різновекторних функцій — фіскальної та стимулюючої в оподаткуванні прибутку. По-третє, прибуток являється не просто інвестиційним джерелом і можливістю наповнити бюджет, але і складовою ціни продукції. Зміна державою ставки податку на прибуток викликає необхідність підприємствам коригувати ціни з метою отримання свого прибутку.

Кожна держава намагається по своєму вирішити питання оподаткування прибутку підприємств, відбувається своєрідна «податкова конкуренція», при якій ставки корпоративного податку в окремих країнах істотно відрізняються, з початком функціонування єдиного європейського внутрішнього ринку в усіх країнах — членах Європейського Союзу було запроваджено межу ставки корпоративного податку з мінімальною ставкою 30 % та максимальною 40 %.

Еволюція оподаткування доходів підприємств України пройшла декілька етапів, починаючи з податку на валовий доход підприємств закінчуючи податком на прибуток. Початковий варіант Закону «Про оподаткування прибутку підприємств» побачив світ у 1994 р., постійно змінюючись і доповнюючись. Сьогодні вимоги до розрахунку та стягнення податку на прибуток регламентовані Податковим Кодексом[9]. Яким чітко визначено що платниками податку є суб'єкти господарської діяльності, бюджетні, громадські та інші підприємства, установи та організації, які здійснюють діяльність, спрямовану на отримання прибутку як на території України, так і за її межами. Об'єктом оподаткування є прибуток із джерелом походження з України та за її межами, який визначається шляхом зменшення суми доходів звітного періоду, визначених

згідно зі статтями 135 - 137 Кодексу, на собівартість реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг та суму інших витрат звітного податкового періоду, визначених згідно зі статтями 138 - 143, з урахуванням правил, встановлених статтею 152, а також дохід (прибуток) нерезидента, що підлягає оподаткуванню згідно зі статтею 160 Податкового Кодексу, з джерелом походження з України. Отриманий таким чином прибуток оподатковується за ставкою рівень якої відповідно до "Перехідних положень" Кодексу:

- з 1 квітня 2011 року по 31 грудня 2011 року включно - 23 відсотки;
- з 1 січня 2012 року по 31 грудня 2012 року включно - 21 відсоток;
- з 1 січня 2013 року по 31 грудня 2013 року включно - 19 відсотків, а для суб'єктів індустрії програмної продукції, які застосовують передбачені особливості оподаткування - 5 відсотків;
- з 1 січня 2014 року по 31 грудня 2014 року включно - 18 відсотків, а для суб'єктів індустрії програмної продукції ставка залишається 5 відсотків;
- з 1 січня 2015 року по 31 грудня 2015 року включно - 17 відсотків, для суб'єктів індустрії програмної продукції ставка не змінюється;
- з 1 січня 2016 року - 16 відсотків, для суб'єктів індустрії програмної продукції - 5 відсотків.

Використовуючи стимулюючу функцію оподаткування передбачено що прибуток, отриманий від реалізації інвестиційних проєктів суб'єктами господарювання, які реалізують інвестиційні проєкти у пріоритетних галузях економіки, схвалені відповідно до Закону України "Про стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки з метою створення нових робочих місць", оподатковується за ставкою:

- з 1 січня 2013 року по 31 грудня 2017 року включно - 0 відсотків;
- з 1 січня 2018 року по 31 грудня 2022 року включно - 8 відсотків;
- з 1 січня 2023 року - 16 відсотків.

Також передбачено що при здійсненні страхової діяльності юридичних осіб - резидентів ставки податку встановлюються у таких розмірах: 3 відсотки - при отриманні доходу внаслідок виконання договорів з інших видів страхової діяльності, передбачених Кодексом, 0 відсотків - при отриманні доходу внаслідок виконання договорів з довгострокового страхування життя та пенсійного страхування у межах недержавного пенсійного забезпечення у разі виконання вимог до таких договорів, визначених Кодексом, а також за ставками 0, 4, 6, 12, 15 і 20 відсотків доходів нерезидентів та прирівняних до них осіб із джерелом їх походження з України у передбачених законодавством випадках, а також за ставкою 10 відсотків від об'єкта оподаткування, за операціями з цінними паперами та деривативами.

Стимулюючий вплив оподаткування держава застосовує до підприємств галузей які визначені пріоритетними в економіці держави, зокрема, пільги з оподаткування встановлені для суб'єктів індустрії програмної продукції які відповідають певним встановленим критеріям.

За допомогою оподаткування прибутку підприємств здійснюється опосередковане регулювання загального рівня цін через вплив на агреговані попит та пропозицію товарного ринку. Також законодавство надає можливість податковим органам безпосередньо контролювати рівень трансфертних цін і цін продукції по бартерних угодах, визначено поняття "звичайна ціна", на яку повинні орієнтуватися контрагенти при укладанні угод, а податкові органи здійснювати контроль з метою запобігання заниженню прибутку та ухилення таким чином від сплати податку. Звичайною вважається ціна продажу товарів (робіт, послуг), включаючи суму нарахованих (сплачених) процентів, вартість іноземної валюти, яка може бути отримана у разі їх продажу особам, які не пов'язані з продавцем при звичайних умовах ведення господарської діяльності. В випадках, коли ціни підпадають під державне регулювання звичайною буде ціна, встановлена відповідно до вимог такого регулювання. Введення поняття про звичайні ціни викликано рядом обставин: по-перше, для визначення реальної суми валового доходу розмір якого платники податку схильно занижувати; по-друге, для уникнення завищення витрат виробництва та обігу, до яких платник об'єктивно тяжіє. Адекватні ціни які вказуються при розрахунках розмірів валового доходу та витрат дають змогу отримати об'єктивне значення прибутку, який підлягає оподаткуванню. Із таблиці 2 видно що більше чим третина суб'єктів господарювання в Україні протягом 2010-2012 років працює собі в збиток.

Ринковий механізм, за винятком випадків державного втручання у процес ціноутворення, передбачає що суб'єкти господарювання при конкурентному формуванні рівнів цін передбачають наявність прибутку. Однак у ряді випадків суб'єкти господарювання з метою заниження розмірів прибутку зацікавлені у завищенні чи заниженні ціни від звичайного рівня, тому законодавством передбачено таке поняття як звичайна ціна. Процедура трансфертного ціноутворення регламентує систему визначення звичайної ціни товарів та/або результатів робіт (послуг) в операціях, визначених відповідно до статей Податкового Кодексу контрольованими, якими вважаються:

1. Господарські операції з придбання (продажу) товарів (робіт, послуг), що здійснюються платниками податків з пов'язаними особами - нерезидентами;

господарські операції з придбання (продажу) товарів (робіт, послуг), що здійснюються платниками податків з пов'язаними особами - резидентами, які:

- задекларували від'ємне значення об'єкта оподаткування з податку на прибуток за попередній податковий (звітний) рік;
- застосовують спеціальні режими оподаткування станом на початок податкового (звітного) року;
- сплачують податок на прибуток підприємств та/або податок на додану вартість за іншою ставкою, ніж база (основна), що встановлена відповідно до цього Кодексу, станом на початок податкового (звітного) року;

- не були платниками податку на прибуток підприємств та/або податку на додану вартість станом на початок податкового (звітного) року.

Таблиця 2

Фінансові результати діяльності в розрізі галузей економіки за 2010-2012 рр. [10]

Показник	Рік		
	2010	2011	2012
Фінансовий результат (сальдо)	58334,0	122210,0	101884,7
Підприємства, які одержали прибуток (фінансовий результат)	212008,6	272726,2	277938,5
Підприємства, які одержали прибуток (відсотків до загальної кількості підприємств)	59,0	65,1	64,5
Підприємства, які одержали збиток (фінансовий результат)	153674,6	150516,2	176053,8
Підприємства, які одержали збиток (відсотків до загальної кількості підприємств)	41,0	34,9	35,5
Сільське, лісове та рибне господарство	17291,8	25565,9	27207,8
Промисловість	31221,1	58662,3	20924,6
Будівництво	-4418,2	-3845,8	-479,9
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	14883,5	21591,5	12109,5
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	5058,9	8741,4	7350,1
Тимчасове розміщення й організація харчування	-548,1	-571,6	-856,6
Інформація та телекомунікації	4101,4	4440,7	5976,6
Фінансова та страхова діяльність	-1835,3	24231,3	29042,9
Операції з нерухомим майном	-6537,7	-12060,8	-8193,2
Професійна, наукова та технічна діяльність	2352,0	-640,3	6209,7
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	2271,4	2213,2	4528,5
Освіта	88,3	100,9	113,7
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	9,8	-119,8	20,1
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	-1091,7	-1706,2	-2029,7
Надання інших видів послуг	29,6	33,7	-39,4

2. Операції, однією із сторін яких є нерезидент, зареєстрований у державі (на території), в якій ставка податку на прибуток (корпоративний податок) на 5 і більше відсотків нижче, ніж в Україні, або який сплачує податок на прибуток (корпоративний податок) за ставкою на 5 і більше відсотків нижчою, ніж в Україні. Перелік таких держав (територій) затверджується Кабінетом Міністрів України. Цей перелік держав (територій) центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, публікує щороку в офіційних друкованих виданнях та на офіційному веб-сайті із зазначенням ставок податку на прибуток (корпоративний податок). Інформація про зміну ставок публікується протягом трьох місяців з моменту такої зміни.

3. У разі коли в державі (на території) реєстрації такого нерезидента встановлено більше ніж одну ставку податку на прибуток (корпоративного податку), платником податку подається довідка (або її нотаріально засвідчена копія), що підтверджує обрану нерезидентом ставку податку на прибуток (корпоративного податку), встановлену у державі його реєстрації, до центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує податкову і митну політику, у строки, визначені Кодексом.

4. Операції, передбачені у підпунктах 1 і 2 визнаються контрольованими за умови, що загальна сума здійснених операцій платника податків з кожним контрагентом дорівнює або перевищує 50 мільйонів гривень (без урахування податку на додану вартість) за відповідний календарний рік.

Вплив держави на формування трансфертних цін був започаткований у США, а згодом введений і в країнах Європи. Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), узагальнивши міжнародний досвід, видала у 1995 р документ "Принципи трансфертного ціноутворення для транснаціональних підприємств і податкових адміністрацій", положення якого використовуються податковими органами країн — членів ОЕСР. Основна увага регулювання направлена на зовнішньоекономічні угоди, які укладаються між взаємозалежними особами. В деяких країнах порушенням податкового законодавства вважається перевищення в укладених угодах фактичних цін щодо ринкових на 20-30 %. Пряме регулювання цін на мікрорівні у процесі оподаткування прибутку підприємств здійснюється через правову регламентацію трансфертного ціноутворення метою якого є запобігання інсценуванню заниження величини прибутку у структурі ціни продукції та відповідного заниження розміру податку на прибуток.

Висновок. Пряме оподаткування у виробничій сфері впливає в першу чергу на потенційні можливості інвестування. У податковій політиці останніх років спостерігається декілька тенденцій, які певним чином вплинули на цінову ситуацію. По-перше, центр ваги у формуванні Державного бюджету перенесено на непрямі податки, частка яких в податкових надходженнях сягала половини, їхній вплив є безпосереднім на формування ціни. По-друге, відбулась зміна питомої ваги у формуванні бюджету в напрямку зменшення долі податку на прибуток підприємств та перевищення її за рахунок надходжень від оподаткування домашніх господарств. Податок на прибуток підприємств в основному впливає на інвестиційний потенціал підприємств, а оподаткування домашніх господарств впливає на характеристики попиту. По-третє, використовуючи пільгове оподаткування прибутку підприємств держава стимулює розвиток певних галузей господарювання тим самим опосередковано впливаючи на ціноутворення.

Отже, для підтримки цінової стабільності в подальшому необхідно ретельно зважувати ймовірні наслідки змін у системі оподаткування в розрізі кожного податку, а також формувати чіткі та прозорі умови стягнення податків. Одночасно зберігаючи стабільність податкової системи, яка однозначно сприяє усталеності загального рівня цін, державі необхідно, використовуючи стимулюючу функцію в оподаткуванні, впливати на детінізацію економіки.

Література

1. Кейнс Дж. Общая теория занятости, процента и денег/ Дж. Кейнс; пер. с англ. — М.: Прогресс, 1978. — 476 с.
2. Фридман М. Количественная теория денег / М. Фридман; пер. с англ. — М.: Эльф пресс, 1996. — 131 с.
3. Семюелсон Пол А. Макроекономіка / Пол. А. Семюелсон, Вільям Д. Нордгауз; пер. з англ. — К.: Основи, 1995. — 544 с.
4. Пінішко В.С., Ціни і ціноутворення : навч.-метод. посібник / В.С.Пінішко, Т.В. Мединська – Львів, 2009. – 56 с.
5. Литвиненко Я.В. Сучасна політика ціноутворення : навч. посіб. / Я.В. Литвиненко – К. : Вид. центр МАУП, 2010. – 212 с.
6. Артус М.М. Формування механізму ціноутворення в умовах ринкової економіки / М.М. Артус – Тернопіль: Економічна думка, 2010. – 54 с.
7. Шкварчук Л.О. Ціноутворення : підручник / Л.О. Шкварчук – К.:Кондор, 2008. – 460с.
8. Научные основы планового ценообразования: теория и методология / Под ред. В.П.Дьяченко. — М.: Наука, 1968. — 328 с.
9. Податковий кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР).– 2011.– № 13-14, № 15-16, №17
10. Статистичний щорічник України за 2012 рік/ За редакцією. Осауленка О.Г. – К.: Державна служба статистики України, 2012.–248 с.

References

1. Keynes Dzh. Obshchaya teoriya zanyatosti, protsenta y deneh:Per. s anhl.. — M.: Prohress, 1978. — 476 s.
2. Frydman M. Kolychestvennaya teoriya deneh / Per. s anhl. — M.: El'f press, 1996. — 131 s.
3. Semyuelson Pol A., Nordhauz Vil'yam D. Makroekonomika: Per. z anhl. — K.: Osnovy, 1995. — 544 s.
4. Pinishko V.S., Medyn'ska T.V. Tsiny i tsinoutvorenniya : navch.-metod.posib. / V.S.Pinishko, T.V. Medyn'ska – L'viv, 2009. – 56 s.
5. Lytvynenko Ya.V. Suchasna polityka tsinoutvorenniya : navch. posib. /Ya.V. Lytvynenko – K. : Vyd. tsentr MAUP, 2010. – 212 s.
6. Artus M.M. Formuvannya mekhanizmu tsinoutvorenniya v umovakh rynkovoyi ekonomiky / M.M. Artus – Ternopil', 2010. – 54 s.
7. Shkvarchuk L.O. Tsinoutvorenniya : pidruchnyk / L.O. Shkvarchuk – K.:Kondor. – 2008. – 460s.
8. Nauchnie osnovy planovoho tsenoobrazovanyya: teoriya y metodolohyya / Pod red. V.P.D'yachenko. – M.: Nauka, 1968. – 328 s.
9. Podatkovyy kodeks Ukrayiny(Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrayiny(VVR), 2011, # 13-14, # 15-16, #17
10. Statystychnyy shchorichnyk Ukrayiny za 2012 rik. Za redaktsiyeyu. Osaulenka O.H. – K.: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny, 2012.

Рецензія/Peer review : 11.4.2014 р.

Надрукована/Printed :11.6.2014 р.